ELSA LÜDER

"DACOROMANIA" ÎN EXIL

Reformele adiministrativ-politice din România de după 1948 s-au arătat, şi în domeniul filologiei, nespus de tăioase. Catedre renumite au fost desfiinţate, savanţi concediaţi sau chiar arestaţi. Noile publicaţii guvernate de Academia Română transformată sunt reprezentative mai ales în ceea ce priveşte alinierea ideologică.

În cazul monumentalei "Dacoromania", prigoana a fost deosebită. Pedeapsa s-a aplicat cu intenţie: se urmărea destrămarea unei opere care, legată un sfert de secol de numele lui Sextil Puşcariu, a întrupat toate idealurile intelectualităţii transilvănene, fiind, în acelaşi timp, o tribună a libertăţii şi a conştiinţei naţionale. Mai mult ca în alte părţi, absenţa revistei s-a resimţit până în păturile culturale cele mai depărtate. Al. Rosetti povesteşte cum el, împreună cu alţi academicieni, a încercat să-l convingă pe Emil Petrovici să refacă "Dacoromania", dar acesta s-a ferit, motivând că revista a fost poprită la cererea ruşilor.

Cu ocazia unei vizite în 1969 la Bucureşti, Paul Miron a discutat într-un cerc de lingvişti despre importanţa "Dacoromaniei" şi cât de necesară ar fi, din punct de vedere simbolic şi practic, reapariţia ei. Fiindcă nimeni din cei prezenţi acolo n-a îndrăznit să se angajeze la o asemenea lucrare, şi-a luat el sarcina editării. Strategia prevedea anumite condiţii: *a.* să nu se accepte nici un fel de cenzură; *b.* să poată fi citită în ţară fără risc, de oricine; *c.* să colaboreze autori din România şi din străinătate; *d.* să apară într-o editură de rang mondial. Realizarea ultimului punct a întâmpinat dificultăţi. Era îndeosebi nefastă experienţa cu partenerii români; firmele interesate se plângeau de lipsa de promptitudine, ca şi de continuitatea incertă. Dar au mai fost şi alte greutăţi.

Directorul editurii Rombach, care avea legături îndoielnice cu preşedintele României, s-a oferit să preia el publicarea gratis, dacă iniţiatorii au o dovadă scrisă din partea organelor de securitate de la Bucureşti că acestea agreează apariţia – fapt care a stârnit un scandal nemaipomenit şi a dus la ruperea relaţiilor dintre redactorii lezaţi în onoarea lor şi negustor. Din partea unor asociaţii bisericeşti şi naţionale de prin vecini, s-au făcut presiuni asupra Editurii Karl Alber, cu care se ajunsese la un acord, să nu accepte o înţelegere de

DACOROMANIA serie nouă, I, 1994-1995, Cluj-Napoca, p. 21-27

colaborare. Prietenii de la Karl Alber au respins asemenea încercări, dar, preocupaţi de calitatea tiparului, doreau ca "Dacoromania" să fie imprimată în Apus. Lucrul acesta ar fi cerut o investiţie prea mare pentru noi. Dilema era cu atât mai acută, cu cât ne dădeam seama că într-o imprimerie din România nu se putea tipări nimic fără controlul comisarului politic.

În cele din urmă, am apelat la ajutorul patriarhului Justinian care, înţelegând demersul nostru, a aprobat ca revista să fie tipărită în atelierele Institutului Biblic din Bucureşti. La întrebarea cum o vom plăti, în valută sau în lei, patriarhul a dispus: "Să fie plătită în bani de-ai noştri, că de aceştia avem şi noi".

Totuşi, o pavăză faţă de autorităţi a fost necesară. Pe rând, au îndeplinit acest rol Vladimir Iliescu, Cicerone Poghirc şi Gheorghe Ceauşescu.

În anul 1973 apărea primul volum din "Dacoromania – Jahrbuch für östliche Latinität". În *Vorwort,* editorul lega acest nou început de numele lui Sextil Puşcariu, a cărui "tăcere" nu i-a atins opera, devenită un bun comun în istoria culturii europene. Evocând poziţia oraşului gazdă Freiburg, loc simbolic, la izvoarele celor trei fluvii, Dunărea, Rinul şi Ronul, se sublinia faptul că în acest spaţiu "se află coordonatele primare ale spiritualităţii continentului nostru – Roma şi Hellas –, furtuna migraţiilor peste constanţa autohtonilor, civilizaţii maritime şi continentale, şi, de asemenea, acea creştinătate arhaică dorită astăzi pretutindeni".

Numărul unu (1973) cuprindea o serie de studii în legătură cu formarea limbii române după Edictul lui Aurelian. Cuprinsul era împărţit în patru secţiuni: istorie, arheologie, limbă şi etnologie. Colaborau savanţi din mai multe ţări, specialişti în problemele Romaniei orientale: Vl. Iliescu, A. Bodor, R. Vulpe, E. K. Chrysos, T. Zawadski, Em. Popescu, I. Donat, Şt. Ştefănescu, Ş. Papacostea, A. Armbruster, K. Horedt, D. Tudor, M. Petrescu-Dîmboviţa, Al. Rosetti, P. Miron, I. I. Russu, C. Poghirc, S. Stati, A. Avram, M. Caragiu-Marioţeanu, G. Schramm, I. Ronca, M. Pop, D. Pop. Chiar numai din această trecere în revistă a autorilor, constatăm că la discuţiile colocviului cu acest subiect, de unde provin studiile publicate, au fost reprezentate diferite şcoli şi curente. Opiniile, exprimate în spiritul unui adevărat for al libertăţii, au continuat ani de zile de pe poziţii întărite. Savantul german Gottfried Schramm, de pildă, fascinat de problemele sud-estului european, a perseverat, pe baza tezelor susţinute acolo, să-şi clădească opera unei vieţi, după cum înţelegem din ultima sa carte *Ein Damm bricht. Die römische Donaugrenze und die Invasionen des 5.–7. Jahrhunderts im Lichte von Namen und Wörtern* (München, 1997).

Imprimat cu o sumedenie de greşeli de tipar, primul volum rămâne, totuşi, un model pentru aprecierea nivelului ştiinţific din România, într-un moment propice evaluărilor. Continuitate, originalitate, romanitate – acestea erau punctele principale ale cercetării.

Cu toate că redacţia cerea de la colaboratorii din România opinii proprii, independente, un observator atent va înregistra un interesant fenomen de substituire involuntară. În tot decursul anilor în care "Dacoromania" a stat "printre străini", mai cu seamă în lucrările istorice, apare, sub zodia noii ideologii, acea împreunare nesănătoasă între naţionalism şi comunism. Slavii, care în epoca stalinistă ocupau tot complexul istoriei antice, sunt înlocuiţi acum de "strămoşii daci", răspândiţi pe tot teritoriul României actuale; influenţa bizantină slăbeşte, triburile germanice sunt excluse din această viziune doctrinară. De aceea numai întoarcerea la Puşcariu poate aşeza rânduiala firească a faptelor de limbă şi istorie. Preponderenţa anumitor teme e legitimată de noua situaţie: "Dacoromania" se adresează în primul rând unor cititori străini, care nu posedă în detaliu datele participării geto-dacice şi, respectiv, române la atâtea evenimente din trecut. Pe lângă aportul filologilor şi al istoricilor, trebuie notat efortul etnografilor de a se alătura cu argumente ştiinţifice savanţilor calificaţi să descifreze acea "enigmă" şi acel "miracol" despre care ne-a vorbit G. I. Brătianu.

Apariţia "Dacoromaniei" a fost recepţionată la Bucureşti, spre surprinderea noastră, cu un interes distant. Primele recenzii (Al. Duţu, în "Tribuna României", nr. 2/10, 1973; Zoe Dumitrescu-Buşulenga, în "Contemporanul", nr. 25/1973; Nicolae Gudea, în "Tribuna", nr. 17/44/1973; Pompiliu Marcea, în "Săptămâna", nr. 137/1973), chiar dacă unele veneau de la critici apropiaţi puterii, seamănă între ele şi conchid, ca de exemplu cea semnată de Al. Graur: "Am pomenit numai o parte din studiile cuprinse în volum, dar cred că atâta e destul ca să se vadă cât de binevenită este apariţia lui şi ce speranţe putem să ne punem în cele care îi vor urma" ("România literară" din 10 mai 1973).

Pentru a facilita publicarea unor articole ale cercetătorilor români terorizaţi de cenzură, am convenit să grupăm într-un număr materialele provenite în formă de comunicări de la colocviile ştiinţifice româno-germane, organizate de Societatea "Mihai Eminescu" din Freiburg. Astfel, în numărul doi (1974) găsim chintesenţa unor manifestări culturale de mare anvergură închinate lui Dimitrie Cantemir. Putem pretinde că nicăieri în afara graniţelor României, în anul jubiliar (după datele naşterii şi morţii sale: 1673–1723), umanistul moldovean nu a cunoscut o mai profundă sărbătorire academică. Aici, înalţi comişi ai regimului se interesează de activitatea revistei şi participă la dezbaterile colocviale. Acest fapt a permis şi unor tineri cercetători, feriţi de "umbra" celor dintâi, atât să se afirme la colocviu, cât şi să ducă la îmbogăţirea "Dacoromaniei"; avem, pe de o parte, pe Mihnea Gheorghiu, Mircea Maliţa, Ştefan Ştefănescu, Vintilă Mihăilescu, iar pe de alta, pe Mircea Anghelescu, Alexandru Zub, Veniamin Ciobanu, Dragoş Moldovanu, Mihai Moraru, Gheorghe Ion Constantin, Gemil Tahsin, Vasile Cristian, Adrian Pârvulescu,

dintre care unii au ajuns personalităţi importante în domeniul lor de studii. Pe lângă participanţii străini, ca Max Demeter Peyfuss, Ekkehard Völkl, Amita Bhose, colaborează şi Alexandru Duţu, Petre Horhoianu, Victor Iliescu, Adolf Armbruster, Nicolae Gostar, Nicolae Stoicescu, Edgar Papu, Cicerone Pghirc, Stela Toma, Viorel Cosma, Viorica Dinescu. Un eveniment important îl constituie prezenţa la colocviu, în Apus, şi în revistă a savantului Petre Caraman, ostracizat după război de comunişti. Contribuţia sa este un studiu despre D. Cantemir ca etnograf, poziţie care ne deschide într-o imagine vastă lumea Orientului apropiat.

Numărul trei (1975–1976) a fost închinat profesorului Ştefan Teodorescu de la Universitatea din Heidelberg, umanist foarte apreciat în cercurile intelectuale germane de elită:

> *"Septuagesimum annum aetatis iam agenti,*
> *Homini eruditissimo et luminibus bonarum, artium praedito,*
> *Sapientiae filio qui per totam suam vitam in modo rogi arsit*
> *Exagitatus de quaestionibus, fine et sorte sui populi daco-romana origine*
> *Cui sempre fortunam meliorem in mundo optavit,*
> *Hunc numerum dedicamus".*

Aduc omagiul lor savanţi români şi străini, după cum urmează: Sabine Rieckhoff-Pauli, Cristian Wentzlaff-Eggebrecht, Klaus-Henning Schroeder, Horst Fassel, Ivan Petkanov, Jacques Goudet, Jean-Claude Bouvier, Momcilo D. Savić, Peter Wunderli, Nedret Mamut, Eugenio Coseriu, Stelian Brezeanu, Victor Spinei, Şerban Rădulescu-Zoner, Alexandru Zub, Dumitru Protase, Ilina Grigorovici, Mihai Zamfir, Paul Lăzărescu, Dumitru Pop, Gabriela Mocanu–Carmen Oehler.

Deşi "Dacoromania" n-a intrat în reţeaua principală de difuzare a cărţii, ea s-a vândut la Bucureşti şi în provincie, fără acoperirea cheltuielilor curente. Am avut înţelegerea consilierului patriarhal de resort, care ne-a creditat şi, uneori, ne-a scutit de multe obligaţii, bineînţeles în schimbul unor materiale şi maşini de imprimerie, dorite toate din străinătate. Moartea patriarhului Justinian (1977), sub al cărui acoperământ căpătasem îndrăzneala necesară şi o oarecare rutină, ne-a înfundat într-o criză gravă. Urmaşul, Justin Moisescu, nu agrea multe din deciziile predecesorului său. Discuţii furtunoase n-au produs soluţia salvatoare. Ea a fost găsită de părintele Sabin Verzan, care a tipărit volumul patru fără aprobările cerute de Biroul Patriarhal şi, desigur, de Departamentul Cultelor. Cu pricepere crescută din experienţa sa de decenii în administraţia patriarhală, a reuşit să facă să se creadă că fiecare din cele două instituţii are sprijinul şi aprobarea celeilalte. Odată *fait accompli,* lucrurile au intrat în vechiul făgaş.

Dintre contribuţiile la volumul patru (1977–1978), le subliniem pe cea a academicianului polonez Maryan Malowist, despre situaţia Principatelor Române în secolul al XV-lea, şi pe cea a profesorului polonez Andreas Hillgruber, despre Congresul de la Berlin (1878) şi independenţa României. Ceilalţi autori sunt Alexandru Zub, Ion Glodariu, Silvia Baraschi, Victor Spinei, Răzvan Theodorescu, Tudor Mateescu, Cornelia Bodea, Radu Constantin Miron, Vasile Cristian, A. Filimon, Vasile Arvinte, Ştefan Sienert, Mihai Vornicu, Petre Caraman, Nicolae Constantinescu şi Carmen Laura Dumitrescu.

Participarea şi interesul străinătăţii pentru fenomenul românesc a născut în sânul redacţiei ideea de a publica, în "Biblioteca Dacoromania", o serie de volume ale celor mai reprezentativi specialişti în materie, care să omologheze în edificiul european realizările româneşti în cultură şi civilizaţie. Ne-am adresat unor intelectuali din ţară şi din afară, care au acceptat şi au promis să predea manuscrisele la termenul convenit. Din această serie a apărut o singură carte: Elsa Lüder, *Probleme der sprachlichen Gradation.* Îngrădiţi de rigoarea regimului din ţară, nimeni n-a trimis vreun manuscris.

Volumul cinci (1979–1980) este dedicat lui Eugenio Coseriu. Cităm din introducere: "Despre opera lui Coseriu s-au scris sute de lucrări, despre viaţa lui nu o să se scrie niciodată tot. Dar privit din acest capăt de lume, unde a văzut lumina zilei, drumul învăţatului îndeamnă la tot felul de întrebări şi urneşte pârghiile feluritelor înţelepciuni şi eresuri în care ne-am zidit". Lista participanţilor la acest omagiu internaţional este impozantă: Jens Lüdtke, Manfred Ringmacher, Silvio Elia, Lauri Säppenen, Olga Akhmanova, Velta Zadornova, Constantino Minàs, Dieter Fehling, Andrei Avram, Vasile Arvinte, Constantin Frâncu, Dragoş Moldovanu, Lisa Block de Behar, Elsa Lüder, Răzvan Theodorescu, Alexandru Zub, Cătălina Velculescu, Octavian Şchiau, Alexandru Călinescu, Viorica Ionescu-Nişcov, Sergiu Al-George, Zaharia Sângeorzan.

Volumul şase (1981–1982) are două părţi: materialele colocviului Volkserzählung, Sage und Märchen, ţinut la Bucureşti, cu studii de Heinz Rölleke, Constantin Ciopraga, Hanni Markel, Jens Tismar, Walter Scherg, Viorica Nişcov, Mihai Moraru, Mihai Pop,. Eugen Todoran, Sabina Ispas şi Claus Stephani, şi, în partea a doua, studii de Alexandru Avram, Octavian Bounegru, Zevin Rusu, Antal Lukács, Roland Z'Rotz, Adrian Stănescu, Ivan Petkanov, Marek Gawelko, Mihai Moraru, Michael von Albrecht, Georg Kremnitz, Helga Fessler, Corina Popescu, Artur Landt.

Volumul şapte (1988) conţine studii în legătură cu *Biblia* (1688) de la Bucureşti. Iniţiativa este motivată astfel: "Das Werk als tiefgründiges Symbol verlieh der Sprache die Würde der biblischen Botschaft und besiegelte innerhalb der östlichen Welt die Existenz einer autentischen und starken Ortodoxie

rumänischer Prägung. Bukarest wurde zu einer festen Burg der rechtgläubigen Christenheit, und dadurch eine Brücke oekumenischer Wirklichkeit. [...] Die Verwirklichung der Bibel von 1688 duch Laien und Kleriker ist ein Modellfall für *symphonia* von 'Glaube' un 'Kultur' und 'Volk', wie alles, was in diesem Raum von bleibendem Werk geschaffen wurde. Unter diesem Zeichen will auch dieses Heft stehen, mit dem Versuch, alle Schichten eines sprachlich-literarischen und christlichspirituellen kollektiven Gedächtnisses aufzuspüren, die in der Bukarester Bibel begründet sind und zur Identitätsbestimmung der Rumänität beitragen".

Sunt incluse contribuţii de Al. Rosetti, Dumitru Stăniloaie, Antonie Plămădeală, Anca Manolache, Ion Bria, Radu Constantin Miron, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Alexandru Zub, Sabin Verzan, Eustochia Ciucanu, Jan de Waard, Stela Toma, Mihai Moraru, Andreea Vlădescu-Lupu, Eugen Munteanu, Alexandru Andriescu, Coman Lupu, Elsa Lüder, Ovid S. Crohmălniceanu, Paul Miron, Mircea Roşian, Lajos Demeny, Vasile Arvinte, Wilhelm Nyssen, Vasile Drăguţ, Dragoş Morărescu, Nifon Ploieşteanul, Ştefan Augustin Doinaş. De remarcat este faptul că, în recenziile, altcum favorabile, din acest timp, numele poetului dizident Şt. Aug. Doinaş era şters.

Volumul opt (1991) încheie seria din exil a "Dacoromaniei": "Din cei douăzeci de ani de când noua "Dacoromania" a suplinit lucrarea celor ce nu s-au oferit sau n-au putut să iasă în lume sub semnul unui nobil blazon, nu am realizat nici un anuar închinat lui Eminescu. La praznuirile prin care am trecut în acest răstimp, nu ne-am încumetat să cerem colaborări, din grija de a nu participa, în buluc socialist, la opera de mânjire a celui ce reprezintă sufletul românesc. [...] Efortul prezentat aici, incursiunea noastră în tabăra iscusiţilor eminescologi, ne umple de mândrie, fiindcă ne dă sentimentul unei datorii împlinite". Prezintă studii Sergiu Al George, Paul Miron, Adrian Popescu, Mihai Gherman, Ioana Em. Petrescu, Valeriu B. Anania, Roxana Sorescu, Song-Ki Kim, Elsa Lüder, Eugen Munteanu, Rosa Del Conte, Zevin Rusu, Mihai Moraru, Corina Popescu, Gheorghe Ceauşescu, Constantin Galeriu, Casian Crăciun, Gheorghe Cunescu, Marin Bucur, Petru Cimpoi, Nicolae Steinhardt, Ştefan Teodorescu, Petru Creţia, Mircea Eliade, Vasile Băncilă, L. Gáldi, Andrei Pleşu, Alexandru Zub.

S-a început tehnoredactarea unui nou volum, al nouălea, închinat mitropolitului Dosoftei.

Considerând că şi-au împlinit misiunea, redactorii temporari de la Freiburg predau revista celor în drept, de la Cluj:

DACOROMANIA

6 iunie 1993

Domniei Sale
Domnului Rector
Prof. Dr. Andrei Marga
Universitatea Cluj

Domniei Sale
Domnului Director
Dr. Eugen Beltechi
Institutul de Lingvistică Cluj

Magnificență! Domnule Director!

Una din realizările temeinice ale Clujului universitar dintre cele două războaie mondiale a fost revista "Dacoromania", condusă de Sextil Pușcariu.

Prin aceasta, filologia românească a fost omologată în forul internațional; zeci de lucrări, care nu și-au pierdut ponderea științifică până azi, au văzut lumina tiparului aici.

"Dacoromania" a fost interzisă în 1948 – după cum povestea Al. Rosetti – la dorința expresă a Moscovei. De aceea, ni s-a spus că Emil Petrovici n-a mai îndrăznit să o reediteze, deși a fost îndemnat deseori de multă lume.

Începând din 1972, în cadrul seminarului de romanistică din Freiburg, ne-am străduit să-i asigurăm apariția. Suplineam, pe cât ne-au ținut puterile, Clujul adevărat; duceam cu fidelitate ștafeta care nu putea fi abandonată. Țineam ca "Dacoromania" să rămână o candelă mereu aprinsă, protest, speranță și îndemn. Astfel, au apărut până acum 8 volume, într-o editură științifică serioasă, apreciată în Europa și peste Ocean.

Prăbușirea comunismului, pecetluită în 1989, a schimbat și noima slujirii noastre. E timpul ca "Dacoromania" să se întoarcă acasă, de unde a fost surghiunită. O redăm Clujului să și-o gospodărească în tradiția marelui Pușcariu; reînviată acum, o redăm cetății dv. universitare, fără a ascunde mândria noastră că o bucată de vreme v-am ținut locul.

Cu deosebită considerație,

Editor
Paul Miron

Redactor
Elsa Lüder

Albert-Ludwigs Universität
Romanisches Seminar
Freiburg i. Br., Europaplatz
Germania